യോഗവാസിഷ്ഠഃ/പ്രകരണമ് 6
(നിർവാണപ്രകരണം ഉത്തരാർധം)/സർഗം 137

വ്യാധ ഉവാച .
ഏവം ചേത്തന്മുനേ ബ്രൂഹി കീദൃഗ്ദുഃഖപരിക്ഷയേ .
ന കർകശോ ന ച മൃദുർവ്യവഹാരക്രമോ ഭവേത് .. 1
മുനിരുവാച .
ഇദാനീമേവ സംത്യജ്യ ധനുഷാ സഹ സായകാൻ .
മൗനമാചാരമാശ്രിത്യ ശാന്തദുഃഖമിഹോഷ്യതാമ് .. 2
ശ്രീവസിഷ്ഠ ഉവാച .
ഇതി സംബോധിതസ്തേന പരിത്യജ്യ ധനുഃശരാൻ .
ആസീന്മുനിസമാചാരസ്തത്രൈവായാചിതാശനഃ .. 3
വിവേശ മനസാ മൗനീ തതഃ ശാസ്ത്രവിവേകിതാമ് .
ദിനൈരേവ യഥാ പുഷ്പമാമോദേന നരാശയമ് .. 4
അപൃച്ഛന്മുനിശാർദൂലം കദാചിത്തമരിന്ദമ .
ഭഗവന്ദൃശ്യതേ സ്വപ്നഃ കഥമന്തർബഹിഃ സ്ഥിതഃ .. 5
മുനിരുവാച . .
മമാപി സാധോ പ്രഥമമേഷ ഏവ വിവേകിനഃ . .
പുരാ ചിത്തേ വിതർകോ‍ഽഭൂത്കുതോ‍ഽപ്യഭ്രമിവാമ്ബരേ .. 6
തത ഏതദ്ദിദൃക്ഷാർഥമഹമഭ്യസ്തധാരണഃ .
ബദ്ധപദ്മാസനസ്തസ്യാം സംവിദ്യേവാഭവം സ്ഥിരഃ .. 7
തത്രസ്ഥോ ദൂരവിക്ഷിപ്തം തയൈവാഹൃതവാനഹമ് .
ചേതഃ സ്വഹൃദയം സായം രുചേവ രവിരാതപമ് .. 8
വേദനേരണയാ പ്രാണസ്തതശ്ചിത്താന്വിതോ മയാ .
ശരീരാദ്രേചിതോ ബാഹ്യേ സൗരഭം കുസുമാദിവ .. 9
വ്യോമ+സ്ഥ/ചിത്തവലിതഃ/ സ+പ്രാണ/പവനോ മയാ .
അഗ്രസ്ഥസ്യ മുഖാഗ്രസ്ഥേ ജന്തോഃ പ്രാണേ നിയോജിതഃ .. 10
യഃ പ്രാണവലിതഃ പ്രാണസ്തേന നീതോ ഹൃദന്തരമ് .
സ്വേഹയാ സ്വം സ്വകഃ സർപഃ കരഭേ-ണേവ ഹിംസിതഃ .. 11
തതോ‍ഽഹം ഹൃദയം തസ്യ പ്രവിഷ്ടഃ പ്രാണവാജിനാ .
സംകടസ്ഥഃ സ്വയാ ബുദ്ധ്യാ താവേബാനുസരോന്തരമ് .. 12
ചരദ്രസാഭിർബഹ്വീഭിർനാഡീഭിരഭിതോ വൃതമ് .
കുല്യാഭിഃ സ്ഥൂലതന്വീഭിർബാഹ്യദേശമിവാഖിലമ് ..13
പർശുകാപഞ്ജരപ്ലീഹയകൃദ്രക്താദിഡിമ്ബകൈഃ .
സംകടം ജീവസദനം ഭാണ്ഡോപസ്കരണൈരിവ .. 14
സർവൈഃ ശലശലായദ്ഭിരുഷ്ണൈരവയവൈർവൃതമ് .
നിദാഘതാപസംതപ്തൈരൂർമിജാലൈരിവാർണവമ് .. 15
നവം നവം ബഹിഃശൈത്യം നാസാഗ്രാച്ചേതനാത്മകമ് .
ജീവനായാനിശം ചേതോ വാതോന്നീതമനാരതമ് .. 16
രക്തകുട്ട-രസശ്ലേഷ്മ/വസാനിഃസ്രാവ-പിച്ഛിലമ് .

ഘനാന്ധകാരമുഷ്ണം ച സംകടം നരകോപമമ് .. 17
ഉദയാ-വയവാ+ശ്ലേഷ+സ്പഷ്ടാ+സ്പഷ്ട-മരുദ്രതൈഃ .
സ്ഥിത്യന്താനാം തു വൈഷമ്യാ/ദാഗാമി-ഗദ-സൂചകമ് .. 18
ദരത്-സരഭ-സച്ഛിദ്രാ-വാതവാതേന ശബ്ദിതമ് .
പദ്മ-നാല+പ്രണാലാന്തർ/ജ്വലദർണവ-വാഡവമ് .. 19
മിലത്പദാർഥ-നീരന്ധ്രം സിതമച്ഛം സവായുഭിഃ .
ക്വചി+ത്സൗമ്യം ക്വചിത്ക്ഷുബ്ധം ചോരൈ-രിവ പുരം നിശി .. 20
രസ-നാദ-പരൈർനാഡീ/മാർഗവിദ്യാധരാധ്വഗൈഃ .
സംചരദ്ഭിർവൃതം വാതൈ/രാകാ-രാർധാർധ-ഗീതിഭിഃ .. 21
തദഹം ഹൃദയം ജന്തോ-രാവിശം വിഷമാന്തരമ് .
നരോ ഽവയവ-സംബാധം നരവൃന്ദ-മിവാധികഃ .. 22

അനന്തരമഹം പ്രാപ്തസ്/തേജോധാതും ഹൃദന്തരേ .
ദൂരസ്ഥമിവ യത്നേന രാത്രാവിന്ദു-മിവാർക-രുക് .. 23
യസ്മാ+ത്ത്രിഭുവനാ-ദർശോ ദീപസ്ത്രൈലോക്യ-വസ്തുഷു .
സത്താ സർവ-പദാർഥാനാം ജീവസ്/തത്രാവതിഷ്ഠതേ .. 24
കായേ സർവഗതോ ജീവഃ സ്വാമോദഃ കുസുമേ യഥാ .
തഥാപ്യോജസി കിഞ്ജൽകൈർമുഖേ ശൈത്യം വിവസ്വതാ .. 25
തജ്ജീവാധാരമോജസ്തു പ്രവിഷ്ടോ ഽഹമലക്ഷിതമ് .
രക്ഷിതം പരിതഃ പ്രാണൈർവാതൈഃ പ്രച്ഛാദനം യഥാ .. 26
തതോ ഽഞ്ജഃ സംപ്രവിഷ്ടോ ഽഹമാമോദ ഇവ മാരുതമ് .
ഉഷ്ണാംശുരിവ ശീതാംശും മൃത്പാത്രമിവ വാ പയഃ .. 27
ദ്വിതീയേന്ദ്വംശുസംകാശേ ശുക്ലാഭ്രലവപേലവേ .
നവനീതഗുഡപ്രഖ്യേ ക്ഷീരബുദ്ബുദസുന്ദരേ .. 28
തത്ര പശ്യാമ്യഹം തിഷ്ഠൻപ്രവേശവ്യഗ്രയോജ്ഝിതഃ .
സ്വൗജസീവ വസൻസ്വപ്ന ഇവ വിശ്വമഖണ്ഡിതമ് .. 29
സാർകം സപർവതം സാബ്ധി സസുരാസുരമാനവമ് .
സപത്തനവനാഭോഗം സലോകാന്തരദിങ്മുഖമ് .. 30
സദ്വീപസാഗരാമ്ഭോധി സകാലകരണക്രമമ് .
സകല്പക്ഷണസർവർതു സഹസ്ഥാവരജംഗമമ് .. 31
തത്സ്വപ്നദർശനം തത്ര സ്ഥിരമേവ സമം സ്ഥിതമ് .
വസാമ്യത്യേവ നിദ്രാന്തേ നിദ്രാ ഽന്തേ നാഗതാ യതഃ .. 32
അനിദ്ര ഏവ കിം സ്വപ്നം പശ്യാമീതി മയാ തതഃ .
പരിചിന്തയതാ ജ്ഞാതമിദം വ്യാധ വിബോധിനാ ..33
നനു നാമാസ്യ ചിദ്ധാതോഃ സ്വരൂപമിദമൈശ്വരമ് .
സ്വം യദ്ദ്യപദിശത്യേഷ ജഗന്നാമ്നാമ്ബരാത്മകമ് .. 34
ചിദ്ധാതുര്യത്ര യത്രാസ്തേ തത്ര തത്ര നിജം വപുഃ .
പശ്യത്യേഷ ജഗദ്രൂപം വ്യോമതാമേവ ചാത്യജത് .. 35
അഹോ ത്വദ്യേദമാജ്ഞാതം യദിത്ഥം ദൃശ്യതേ ജഗത് .
തത്കഥ്യതേ സ്വപ്ന ഇതി സ്വചിത്കചനമാത്രകമ് .. 36
ചിദ്ധാതോ+ര്യ+ത്സ്വ-കചനം തത്കിംചിത്സ്വപ്ന ഉച്യതേ .

കിംചിച്ച ജാഗ്രദിത്യുക്തം ജാഗ്രത്സ്വപ്നൗ തു ന ദ്വിധാ .. 37
സ്വപ്നഃ സ്വപ്നോ ജാഗരായാമേഷ സ്വപ്നേ തു ജാഗരാ .
സ്വപ്നസ്തു ജാഗരൈരേവേതി ജാഗരൈവ സ്ഥിതാ ദ്വിധാ .. 38
ചേതനം നാമ പുരുഷഃ സ മൃതേഷു ശതേഷ്വപി .
ശരീരേഷു മഹാബുദ്ധേ കഥം കസ്യ കദാ മൃതഃ .. 39
തച്ചേതനം ഖമേവാസ്തി സ്ഥിതം തദ്ദേഹവത്കചത് .
അനന്തമവിഭാഗാത്മ പ്രതിഘാപ്രതിഘാത്മകമ് .. 40
സ്വഭാവസ്യാ-പ്രതി-ഘസ്യ നിത്യാനന്തോദിതാത്മനഃ .
പരമാണോശ്-ചിദാഖ്യസ്യ മജ്ജാ ജഗദിതി സ്മൃതഃ .. 41
ചിദ്ദ്യോമ്ന ഉദരേ ഭാന്തി സമസ്താനുഭവാണവഃ .
തഥാ യഥാവയവിനോ വിചിത്രാവയവാണവഃ .. 42
നിവൃത്തോ ബാഹ്യതോ ജീവോ ജീവാധാരേ ഹൃദി സ്ഥിതഃ .
രൂപം സ്വം സ്വപ്നസർഗോ ഽയമിതി വേത്തി ചിദാകചാൻ .. 43
ബാഹ്യോന്മുഖം ബഹിർജാഗ്രച്ഛബ്ദിതം കചിതം സ്വകമ് .
രൂപം പശ്യതി ജീവോ ഽയമന്തസ്ഥം സ്വപ്ന ഇത്യപി .. 44
ദ്യൗഃ ക്ഷമാ വായുരാകാശം പർവതാഃ സരിതോ ദിശഃ .
പ്രസൃതോ ജീവ ഇത്യന്തർബഹിശ്ചൈകാത്മകഃ സ്ഥിതഃ .. 45
അർകോ ഽർകബിമ്ബസംസ്ഥോ ഽപി യഥേഹാപി സ്ഥിതസ്ത്വിഷാ .
തഥാ ജീവോ ജഗദ്രൂപോ ബഹിരന്തശ്ച സംസ്ഥിതഃ .. 46
അന്തഃസ്വപ്നോ ബഹിർജാഗ്രദഹമേവേതി വേത്തി ചേത് .
ചിദാത്മകോ യഥാഭൂതം മുച്യതേ തദവാസനഃ .. 47
അച്ഛേദ്യോ ഽയമദാഹ്യോ ഽയമപി ജീവോ ഽന്യഥാ വദൻ .
ദ്വൈതസംകല്പയക്ഷേണ മുഹ്യത്യേവ ശിശുര്യഥാ .. 48
അന്തർമുഖോ ഽന്തരാത്മാനം ബഹിഃ പശ്യൻബഹിർമുഖഃ .
ആസ്തേ ജീവോ ജഗദ്രൂപം യത്സ്വന്തേ സ്വപ്നജാഗ്രതീ .. 49
ഇതി ചിന്തയതഃ കിം സ്യാത്സുഷുപ്തമിതി മേ മതിഃ .
ജാതാ തേന സുഷുപ്താംശമന്വേഷ്ടുമഹമുദ്യതഃ .. 50
യാവത്കിം ദൃശ്യദൃഷ്ട്യാന്തസ്തൂഷ്ണീം തിഷ്ഠാമ്യഹം ചിരമ് .
നിശ്ചിത്ത ഇതി സംവിത്തിഃ ശമാ നാന്യത്സുഷുപ്തകമ് .. 51
നഖകേശാദി ദേഹേ ഽസ്മിന്വിദിതാവിദിതം യഥാ .
ന ജഡം ച ജഡം ചൈവ സുഷുപ്തം ചേതനാത്മനി .. 52
സംവിത്ത്യാ കിം ശ്രമാർതോ ഽസ്മി ശാന്തമാസേവി മാനസമ് .
ഇത്യേകപരിണാമത്വാന്നാന്യദസ്തി സുഷുപ്തകമ് .. 53
ഏതന്നിദ്രാഘനം ജാഗ്രത്യപി സംഭവതി സ്വതഃ .
ന കിംചിച്ചിന്തയാമ്യാസേ ശാന്ത ഇത്യേകരൂപകമ് .. 54
ഏഷാവസ്ഥാ യദാ യാതി ഘനതാ മുച്യതേ തദാ .
നിദ്രാശബ്ദേന തന്വീ തു സ്വശബ്ദേന കഥ്യതേ .. 55
സുഷുപ്തമിതി നിശ്ചിത്യ തുരീയാന്വേഷണാമഹമ് .
പ്രവൃത്തഃ കർതുമുദ്യുക്തോ യുക്തഃ പരമയാ ധിയാ .. 56
യാവദ്രൂപം തുരീയസ്യ കിംചനാപി ന ലഭ്യതേ .

സമ്യഗ്ബോധാദൃതേ ശുദ്ധാത്പ്രകാശസ്തമസോ യഥാ .. 57
യഥാസ്ഥിതമിദം വിശ്വം സമ്യഗ്ബോധാദ്വിലീയതേ .
യഥാസ്ഥിതം ച ഭവതി ന ച കിംചിദ്വിലീയതേ .. 58
അതഃ സ്വപ്നോ ജാഗരാ ച സുഷുപ്തം ച തുരീയകേ .
സയഥാസ്ഥിതമസ്തീദം നൂനം നാസ്തി ച കിംചന .. 59
കാരണാജ്ജഗദുത്പന്നം ന ബ്രഹ്മേത്ഥമവസ്ഥിതമ് .
ജഗത്തയാ ശാന്തമജം ബോധ ഇത്യേവ തുര്യതാ .. 60

അസംഭവാത്സംഭവകാരണാനാം
ന ജായതേ കിംചന നാമ സർഗഃ .
ചിച്ചേതനേനൈവ ഹി സർഗസംവിത്
സ്വയം ഗൃഹീതാ ദ്രവതാമ്ബുനേവ .. 61

ഇത്യാർഷേ ശ്രീവാസിഷ്ഠമഹാരാമായണേ വാത്മീകീയേ മോക്ഷോ-പായേഷു
നിർവാണപ്രകരണേ ഉത്തരാർധേ ജാഗ്രപ+ത്സ്വപ്ന-സുഷുപ്ത-തുരീയ-വർണനം
നാമ സപ്ത+ത്രിംശ-ദധിക-ശതതമഃ സർഗഃ .. 137 ..
ഓം
****
CHECKED BY GURU P.R.IYER
3.1.2024